Ħidmiethom Tibqa' Imfakkra ...

DUN XAND CORTIS (1856-1916) Is-Saċerdot, il-Kittieb, il-Missjunarju

F'dan l-artiklu, SAVIO D. BORG se jagħti ħarsa dettaljata lejn il-ħajja u l-ħidma ta' dan is-saċerdot, iben Ħad-Dingli, li għamel isem bil-kontribut tiegħu fil-qasam letterarju u dak pastorali. Dun Xand Cortis; saċerdot żelanti, kittieb, missjunarju f'diversi pajjiżi u rettur tal-Knisja ta' Santa Venera.

Min kien Dun Xand? Il-Professur Anastasju Cuschieri O.C., skular, poeta u ħabib ta' Dun Xand jgħid hekk fuqu "... Il-għaxqa tiegħu kien isibha qalb il-kampanja u qatt ħlief għal xi bżonn kbir, ma kont tarah fit-toroq tal-Belt... Għaref u xejn imkabbar, dħuli anzi ma' kulħadd u kollu qalb u xejn interessat." U Dun Xand kiteb hekk fuqu nnifsu fil-ktieb tiegħu 'Ħames Xhur fil-Greċja' fl-1906; "Taf x'hemm tajjeb, li Dun Xand m'hux imfissed: imdorri fid-deffa (xogħol iebes). Min jaf kemm rafa' ġewwa Ħad-Dingli fi tfulitu! Kont tarah sejjer mgħobbi u bi ktieb f'idu jgħaddi l-lezzjoni, għax ħin ieħor ma għandux."

Dun Xand Cortis (1856 - 1916)

Xandru twieled fil-11 ta' Jannar, 1856, fil-kampanja ta' Ħad-Dingli, in-naħa tal-Ġnien fuq l-Għajn, iben Ġanni u Klemenzja, xebba Muscat. Għammduh l-għada fil-knisja parrokkjali u bħala parrini kellu lill-Baruni Alessandru Xiberras d'Amico u lil martu Marija Teresa: kienet ix-xewqa tal-parrinu li t-tarbija tissemma għalih. Kien ir-raba' wieħed fost ħutu Roża, Pawlu, Mattew u Klawdju. Twieled f'familja ta' kampanjoli, jaħdem r-raba' minn tlugħ ix-xemx sa nżulha, reliġjużi u ħawtiela. Bħala tifel Xandru kien imur l-iskola tal-Gvern, is-Seminarju u mbagħad l-Università. Skond il-Professur Ġużè Aquilina; "Meta tfarfar kien jaħdem ir-raba' ma' missieru tul il-ġurnata, u filgħaxija kien imur jitgħallem it-Taljan u l-Latin għand Dun Ludovico Mifsud Tommasi."

Meta Xandru kiber u wera l-ħsieb li jkompli għal saċerdot, ommu Menzja, għax hekk kienet magħrufa, marret għand Dun Ludovico Mifsud Tommasi biex tieħu parir; u t-twajjeb saċerdot qawwielha qalbha. Ħu Xandru, Mattew ukoll kien qed jistudja għal saċerdot. Hu ġie ordnat saċerdot fis-26 ta' Mejju 1877. Għalhekk il-piż finanzjarju kien tqil għal familja li ma kellhiex introjtu kbir bħal ta' Xandru. Kien għalhekk li Xandru bata' sew biex laħaq saċerdot. Filgħodu kien jgħin lil missieru fir-raba' u filgħaxija jerħilha bil-mixi sa l-Imdina għand Mifsud Tommasi biex jitgħallem it-Taljan u l-Latin. Ta' 19-il sena daħal fil-Kulleġġ tad-Dumnikani fil-kunvent tar-Rabat fejn studja l-filosofija u t-teoloġija. F'Settembru ta' l-1881 ingħata d-Dottorat fid-Divinità u fis-17 ta' Diċembru 1881, flimkien ma' tlettax-il djaknu ieħor ġie ordnat saċerdot mill-Isqof Carmelo Scicluna. Fl-1884 siefer l-Italja biex jissokta bl-istudji tiegħu.

Id-dar ta' Dun Xand Cortis, fi Triq Braille, Santa Venera

Fl-1886, il-familja Cortis niżlet toqgħod Ħal Balzan. Dun Xand beda jagħti sehmu fil-ħajja parrokkjali ta' dan ir-raħal. Hekk insibu li kellu sehem ewlieni fil-ġbir għall-qanpiena l-kbira ta' Ħal Balzan. F'dan iż-żmien kien kappillan fil-Konservatorju Vincenzo Bugeja, fil-Ħamrun. Biss meta ħu Dun Xand, Dun Mattew laħaq kappillan ta' Ħal-Lija, il-familja Cortis marret tgħix miegħu. Għalkemm ta' karattru ferm differenti, iż-żewġt aħwa stinkaw u ħadmu għall-ġid spiritwali u materjali tal-parroċċa. Filwaqt li Dun Mattew kien ta' karattru serju ħafna u ta' dixxiplina kbira, Dun Xand kien ferrieħi u ċajta kien jagħmilha u jistedinha b'idejh stess.

Fl-1901 Dun Xand laħaq rettur tal-knisja ta' Santa Venera. Santa Venera ta' mitt sena ilu kienet kompletament differenti milli hi llum. Kien hemm il-knisja l-qadima, li għadha wieqfa, u ftit bdiewa madwarha. Kien hemm saħansitra xi djar li kienu jservu ta' villeġġjatura għas-Sajf! F'dan l-ambjent, li jixbaħ ħafna lil Ħad-Dingli ta' żmien Dun Xand, sab ruħu s-saċerdot minn Ħad-Dingli. Kien l-Isqof Mons. Pietru Pace li wara li l-Ġiżwiti telqu l-kustodja tal-knisja ta' Santa Venera, innomina lil Dun Xand biex jieħu ħsieb il-knisja ta' Santa Venera u l-irziezet tal-madwar. Dun Xand jidher li dara mill-ewwel fix-xogħol pastorali. Biss beda jaħseb u jistinka biex il-knisja tgħaddi lil xi ordni reliġjuż. Bl-isforzi tiegħu, fil-11 ta' Marzu, 1913, il-knisja ta' Santa Venera inqatgħet mill-Matriċi ta' Santa Elena ta' Birkirkara u ġiet mgħollija għal Viċi Parroċċa. Fl-istess digriet il-Viċi Parroċċa ingħatat lil Ordni Karmelitan, biss Dun Xand baqa' jagħti servizz utli lill-knisja ta' Santa Venera. Dun Xand stinka ħafna biex il-knisja tgħaddi f'idejn il-Karmelitani u dan minħabba li bħala konfessur u ħabib kbir tiegħu kellu lil Patri Spiridione Vassallo, Karmelitan. Anke minħabba l-fatt li Dun Xand kien marid, ried iserraħ moħħu li l-kura spiritwali tal-poplu ta' Santa Venera ma tkunx traskurata u b'xi mod mhedda. Sfortunatament ma laħaqx ra lil Santa Venera ssir parroċċa fl-1918 u b'hekk saret l-ewwel knisja parrokkjali li għaddiet għand il-Karmelitani. Bil-mod il-mod, l-inħawi ta' Santa Venera bdew jikbru u aktar nies bdew imorru jabitaw fl-inħawi. Dun Xand tant ħabb lil Santa Venera li bena dar biex joqgħod fiha, dar li tinsab fi Triq Braille.

Dun Xand kien predikatur tajjeb ħafna magħruf ma' Malta kollha. Kien imsieħeb fil-Missjoni ż-Żgħira. Stinka ukoll bħala missjunarju f'artijiet fejn kien hemm ħafna emigranti Maltin. Hekk insibu li fl-1890 mar il-Palestina. Fl-1892 u fl-1894 mar it-Tuneżija. Fl-1896 insibuh fl-Alġerija. Minn Frar ta' l-1899 sa l-1900 mar it-Tuneżija u l-Alġerija għall-missjoni. F'Novembru 1901 telaq lejn il-Greċja u Korfù biex jaħdem fost il-Maltin t'hemm. Ħalla kitbiet interessanti fuq xi uħud mill-esperjenzi li kellu f'dawn l-artijiet. Tant kien magħruf għall-ħidma missjunarja li nsibu li wara ismu kien iniżżel 'Mis. Apos.' li jfissru Missjunarju Appostoliku. Dan mhux b'sens ta' frugħa, imma għax hekk l-aktar li kien magħruf.

Biss l-aktar kamp li Dun Xand ta kontribut kbir fih kien bla dubju ta' xejn il-qasam letterarju. Iż-żmien li Dun Xand kien student ta' Dun Ludovico Mifsud Tommasi bilfors li qanqal fih interess għall-kitba. Mifsud Tommasi kien magħruf għall-poeżiji tiegħu li kien jikteb u jqassam b'xejn. Kien jikteb ħafna kurunelli b'tifħir lil xi qaddis/a li ħafna minnhom għadhom jingħadu sal-lum. Il-Prof. A. Cuschieri O.C. kiteb hekk fuq Dun Xand: "Ftit huma dawk li jafu l-Malti bħalma jafu Dun Xand ... Dun Xand il-kelma kien isibha dejjem, u tajjeb; tant tajjeb, li ftit huma dawk li jistgħu jħabbtuha miegħu...

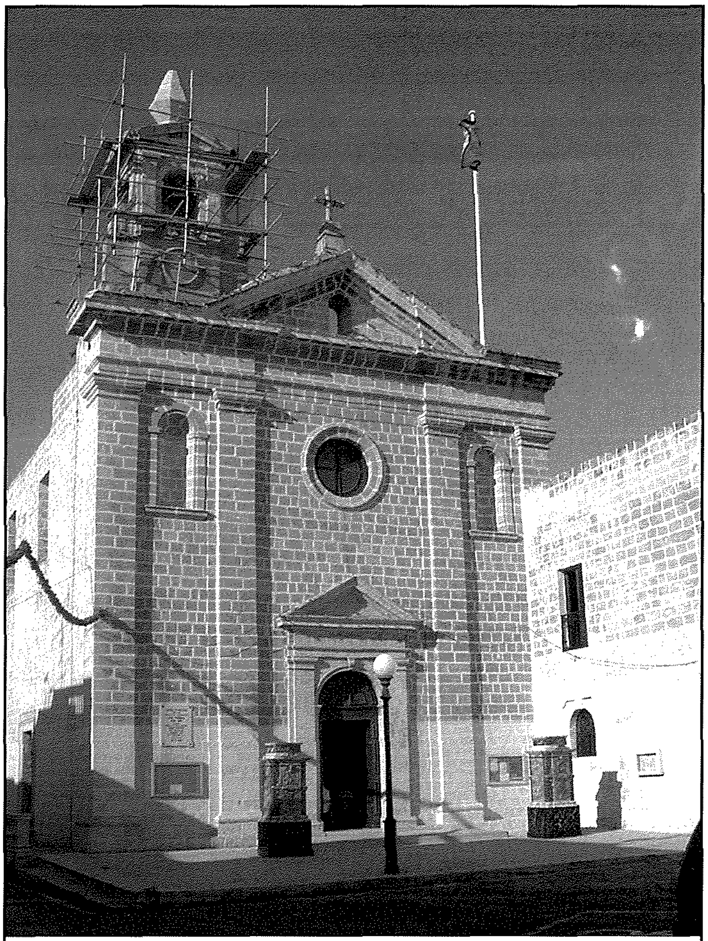

Il-Knisja l-Qadima ta' Santa Venera li tagħha Dun Xand Cortis kien Rettur

Kemm kien bieżel u kemm ġid għamel lil dawk in-nies li ma jafux jaqraw ħlief bil-Malti ..." Dun Xand kien pijunier li mill-ewwel induna bil-qawwa tal-kitba speċjalment dik bil-Malti. Kiteb ħafna kotba fosthom 'Tifsir it-Trasfigurazzjoni ta' Ġesù Kristu', 'Il-Ġrajja ta' Lourdes', 'Santa Marija', 'Tifsir fuq it-Terra Santa', 'Fra Diegu u l-Istitut Tiegħu', u ħafna oħrajn. Kien kontributur ewlieni fis-sensiela li kien jippubblika s-Sur Alfons M. Galea bl-isem ta' 'Mogħdija taż-Żmien'. Għen biex il-pubblikazzjoni ta' Galea titwassal anke lill-Maltin emigranti. Dun Xand baqa' magħruf ukoll għad-disgħa u tmenin praspura/ aneddotu li kiteb. X'inhi l-praspura? Il-praspura hi storja qasira, irrakkontata bi skop li tgħallem jew li ddaħħak u ta' sikwit ikun fiha l-preżentazzjoni ta' xi karattru magħruf, xi ġrajja ta' l-għaġeb jew xi referenza għal xi klassi partikulari. Fost il-praspar ta' Dun Xand hemm xi uħud li huma ambjentati f'Ħad-Dingli jew f'Ħal Tartarni. L-għan ta' Dun Xand kien dak li jgħallem u fl-istess ħin jogħġob u jferraħ. Fiż-żmien li kiteb Dun Xand, il-poplu ma tantx kellu fiex jehda. Xogħol u ħajja iebsa speċjalment għall-klassi l-baxxa u l-fqar u Dun Xand kien jafu dan għax twieled, għex u miet f'ambjent fqir u sempliċi. Fl-istess waqt kien qed jgħallem lill-poplu bl-ilsien art twelidu. Hu għaraf fil-lingwa Maltija, l-aqwa mezz biex il-poplu jiġi edukat. F'dan is-sens nistgħu ngħidu li Dun Xand kellu sens patrijottiku u dan joħroġ ċar fil-kitbiet tiegħu.

Wara li ġie minn Korfù, saħħtu bdiet tkiddu. Fl-1909 kellu l-ewwel problemi f'saħħtu; l-istess ġara fl-1913-14. Biss xorta baqa' jikteb b'mod regolari għalkemm mhux bħal qabel. Dun Xand kien iħobb jimxi xi passejn qalb il-kampanja mal-ħabib tiegħu Patri Spir Vassallo O. C. Jum wieħed, waqt waħda minn dawn il-passiġġati, meta qorbu ħdejn l-inħawi ta' l-Imrieħel, ħdejn l-arkata l-baxxa (faċċata ta' fejn illum hemm il-birrerija ta' Farsons), tah ħass ħażin ikrah. Hu rċieva l-assoluzzjoni minn idejn il-konfessur tiegħu Patri Spir u miet ftit wara fl-età ta' sittin sena. Kien is-17 ta' Frar, 1916. Il-funzjoni funebri saret fil-knisja ta' San Pawl il-Belt Valletta fid-19 ta' Frar u ndifen fiċ-Ċimiterju ta' Marija Addolorata fil-qabar tas-Sodalità tal-Qassisin li fiha kien miktub. It-telfa ta' Dun Xand inħasset ma' Malta kollha. Fil-ġurnali nkitbu ħafna apprezzamenti li kollha faħħru il-kwalitajiet sbieħ ta' Dun Xand speċjalment il-kontribut li ta lill-letteratura Maltija, l-umiltà li kellu u s-sehem kbir li ta bil-predikazzjoni tiegħu.

Għalkemm Dun Xand ma kienx xi bniedem li jħobb il-ftaħir u dejjem żamm profil baxx, għamel isem bil-kontribut kbir li ta. F'Santa Venera, il-post li Dun Xand tant stinka, issemmiet l-iskola primarja għalih. Fil-ġnien pubbliku 'Romeo Romano' twaqqaf bust li jirreferi għal Dun Xand bħala l-'Fundatur tal-Parroċċa ta' Santa Venera'. F'Ħad-Dingli, f'Santa Venera u f'Birkirkara issemmew toroq kif misthoqq għal Dun Xand, iben denn tal-parroċċa tagħna.